

різноманітних малюнків, які він читав і показував друзям. Його різнобічні творчі пошуки і, залишені ним праці, потребують наукових досліджень.

А. О. Білецький завжди був добрим і доброзичливим вчителем, ніс людям прогресивні надбання культури й освіти. Світла пам'ять про нього назавжди залишиться з усіма, хто вчився у нього, працював і спілкувався з ним. Його творча спадщина увійде в основний фонд вітчизняної науки і культури.

ПАМ'ЯТІ МИКОЛИ МИХАЙЛОВИЧА ШМАГЛІЯ

М. М. Шмаглій народився 26 липня 1931 р. в с. Фастівці Бахмацького р-ну Чернігівської обл. в сім'ї селянина. 1937 р. сім'я переїжджає до м. Якутська. Тут М. М. Шмаглій навчався і 1948 р. закінчив середню школу. Того ж року він приїздить до м. Києва, щоб продовжити навчання. В серпні, успішно склавши іспити, вступає на історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

Тут Микола Михайлович познайомився з наукою, що стала справою його життя — археологією. За час навчання він як практикант і лаборант працював у ольвійській (1950—1951) та Буго-Дніпровській (1952 р.) експедиціях, протягом трьох років був старостою археологічного гуртка, де неодноразово виступав з доповідями та повідомленнями. Дипломну роботу «Землеробство в давній Русі» захистив на «відмінно», закінчивши у 1953 р. університет з відзнакою.

У 1954 р. М. М. Шмаглій вступив до аспірантури Інституту археології АН УРСР. Науковим керівником аспіранта був затверджений доктор історичних наук О. М. Бібіков. Темою кандидатської дисертації була обрана історія пізньотрипільського населення Волинського Полісся. Відповідно до неї було розпочато польові дослідження пізньотрипільського поселення поблизу с. Троянів на Житомирщині. Ця пам'ятка дала назву новому типу пізньотрипільських пам'яток, виділеному М. М. Шмаглієм, які раніше

включали до числа пам'яток городського типу. По закінченні аспірантури в листопаді 1957 р. М. М. Шмаглія було направлено до Інституту археології АН УРСР на посаду молодшого наукового співробітника, де він розпочав роботу у відділі первісної археології, виконуючи також обов'язки вченого секретаря Науково-методичної ради охорони пам'яток культури при президії АН УРСР. М. М. Шмаглій продовжив працю над дисертацією, завершуючи монографічне дослідження поселення Троянів. Кандидатську дисертацію «Городсько-волинський варіант Трипільської культури» було захищено у травні 1962 р. в Інституті археології АН СРСР у Москві. Матеріали дисертації було використано при написанні розділу про пам'ятки городського типу, опублікованого у першому (1971 р.) виданні тритомної «Археології Української РСР».

У 1961—1963 рр. М. М. Шмаглій брав участь у великих новобудовних дослідженнях, які розгорнулися на Дніпрі в зв'язку з спорудженням Канівського водосховища. З розвідкою він пройшов багато кілометрів по правому березі водосховища, виявивши та дослідивши пам'ятки різного часу, в тому числі і трипільські. Кілька років працював заступником начальника Трипільської експедиції, що розкопувала поселення середнього етапу трипільської

культури поблизу с. Гребені, очолюваної членом-кореспондентом АН УРСР С. М. Бібіковим.

З 1963 до 1973 р. керував роботою великої новобудовної Дунай-Дністровської експедиції в зоні спорудження зрошувальних систем у Одеській області. Уперше тут було розгорнуто такі масштабні рятувальні дослідження курганних старожитностей, які дозволили відкрити нові сторінки праісторії Понтигійських степів. Результати цих розкопок опубліковані у колективній монографії «Кургани степової части междуреч'я Дуная и Днестра» та томі «Труды Днестро-Дунайской новостроечной экспедиции». Було запропоновано першу періодизацію поховальних пам'яток цього регіону, основу на стратиграфії курганів, починаючи з найдавніших енеолітичних поховань. Так було відкрито найдавніші доусатівські енеолітичні поховання. Найвідоміше серед них — поховання з конеголовим скіпетром із 1 Суворівського кургану. Матеріали цих досліджень було використано у статті В. М. Даниленка та М. М. Шмаглія «Про один поворотний момент в історії енеолітичного населення Південної Європи» (1972 р.), присвячений проблемі появи вершництва та пов'язаними з цим історичними процесами у Південно-Східній Європі.

У 1974 р. з метою координації та організації досліджень на новобудовах України в лютому 1974 р. у Інституті археології було створено Відділ новобудовних експедицій, який очолив М. М. Шмаглій. На цій посаді він працював по 1977 р., до переходу на посаду старшого наукового співробітника відділу первісної археології.

У 1971 р. Трипільський розвідувальний загін, очолюваний М. М. Шмаглієм, провів перший сезон досліджень на трипільському поселенні-гіганті поблизу с. Майданецьке Тальнівського району Черкаської області. Ця пам'ятка була одна з багатьох, дешифрованих К. В. Шишкіним на цій території ще наприкінці 60-х років, проте жоден з археологів, крім М. М. Шмаглія не повірив у можливість їх існування. Експедицію, яка почала роботу в 1972 р., назвали Трипільською комплексною, адже крім археологів, які вели розкопки, працював очолюваний В. П. Дудкіним геофізичний загін. Отриманий за допомогою магнітної зйомки (вперше в Європі здійсненій на такій площі — майже 200 га!) план поселення у поєднанні з даними розкопок дав підстави стверджувати про існування в енеоліті Європи протоміст, якими були поселення-гіганти Трипілья. Вісімнадцять сезонів працювала експедиція в Майданецькому, яке стало найбільш дослідженою на сьогодні пам'яткою такого типу. З науковими доповідями про ці розкопки М. М. Шмаглій виступав на багатьох конференціях — про Майданецьке знали і в Україні, і за кордоном. Назва цього українського села увійшла не в одну археологічну енциклопедію разом з іменем його дослідника.

У 1974—1980 рр. Микола Михайлович керував також роботою Дністровської трипільської експедиції, де велися розкопки поселень поблизу сіл Конівка та Студениця.

Весь цей час М. М. Шмаглій працював над докторською дисертацією, присвяченою пізньому періоду трипільської культури в Україні. Тема була дуже складною, адже на етапі, що охоплює близько 700 років, культура виявилася розділеною на багато локальних варіантів, число яких з появою нових матеріалів весь час зростало. У роботі треба було поєднати не тільки дані розкопок — починаючи з власних досліджень на Волинському Поліссі та в Причорномор'ї і кінчаючи розкопками Конівки та Майданецького, але і вирішити проблеми реконструкції історії стародавнього населення. Кожна проблема — гостра, дискусійна, скільки дослідників — стільки думок. Через те і обговорення поданої в 1987 р. на відділ первісної археології докторської дисертації було досить бурхливим, а висновок далеким від позитивного — «над темою ще слід працювати...». Треба було працювати і над плановими темами, в Майданецькому, над звітами. Готувати до видання нові матеріали.

Тридцять дев'ять років з 1954 до 1992 р. відпрацював Микола Михайлович Шмаглій в Інституті археології АН України. Вийшовши на пенсію, очолив лабораторію охоронних археологічних досліджень при Міністерстві культури України. М. М. Шмаглій наполегливо шукав нові перспективи, виконував плани нових програм охоронних досліджень пам'яток різних часів — від Трипілья до козацьких. Заповітною мрією було видати монографію про дослідження в Майданецькому, заплановану на 1995 рік. Уже було підготовлено частину розділів, ілюстрацій. Плани були добрі і їх було чимало, та доля не дала часу на їх здійснення, у 1994 р. він помер.

Добррозичливість, чуйність були невід'ємними рисами характеру Миколи Михайловича. Його оселя завжди була відкрита для колег та друзів.

У науковій спадщині М. М. Шмаглія — понад сто наукових праць, в яких викладено інформацію, наукові концепції насамперед з трипільської проблематики — від Волинського Полісся до Майданецького, понад сорок наукових звітів в архіві, сотні тисяч знахідок в археологічних колекціях, які зберігаються в наукових фондах та музеях Києва, Одеси, Черкаса, Житомира. Зроблене ним буде жити в його працях, відкриватиме нові обрії науковцям, що звернуться до цієї спадщини.